

ՑԱԻ Ի ՍԻՐՏ

Քանի մը օր առաջ, երբ հին թուղթերս կը դասաւորէի, աչիս զարկաւ նախկին ուսանողի մը «Հրաժեշտի Իրիկուն» վերնագիրը կրող գրական փորձէ, որու ընթերցումը զիս տասն եւ հինգ տարի ետ տարաւ եւ աչիս առջեւ բերաւ ժպտուն դէմքը Արմէն Գէորգեանին: Իրաքէն Լոնտոն եկած էր ելեկտրական ճարտարագիտութեան հետեւելու եւ առիթէն օգտուելով արձանագրուել էր Լոնտոնի Կեդրոնական Փոլիթէքնիկ լեզուններու կաճառին հայագիտական դասընթացին: Գեղադէմ, տախիրտ, իր հայութեամբ եւ պիտով հպարտ, տարիքէն աւելի հասուն այս երիտասարդը առաջին իսկ դասին ներգրաւեց զիս իր ազնիւ բնավորութեամբ, բարեկրթութեամբ եւ անկեղծութեամբ: Բացորոշ էր որ կու գար հայկական տաճարէ բոյնէ, ուր, ուր իր հայրն ու մայրը յաջողեցին դնել ամուր կնիք իր նկարագրին վրայ մեր տոհմիկ բարոյական եւ ընկերային արժէքներուն: Շուտով մտերմացանք, կարծես տարիներէ ի վեր կը ճանչնայինք զիրար: Ան իմ անձիս մէջ գտաւ հօրեղբայր մը, իսկ ես կարօտն ունէի հայ ուսանողի մը որուն հետ կարենայի զոյգ մը անուշ խօսք փոխանակել մեր Մեծաւաճառքով: Սահուն կը խօսէր եւ կը կարդար Մայրենին, բայց կ'ուզէր ճոխացնել իր բառապաշարը եւ զարգացնել գրական լեզուն:

Յաջորդ դասին հետը բերաւ իր երկու իրաքցի ընկերները, ժիրայրը՝ նորագեղ, զգայուն, վեհոտ տղայ մը, իսկ Հրայրը՝ ճիշտ անոր հակապակերը, ամրակազմ, վառվռուն, ինքնավստահ, յեղափոխականի շեշտ խառնուածով հայտրդին, որուն

համար ամէն ինչ սեւ կամ ճերմակ էր եւ անկարող էր ատոնց միջեւ գտնուող գորշ երանգները զանազանելու: Այնուհետեւ չորեքշաբթի օրերու հայերէն լեզուի մեր դասարանը՝ դասի սկիզբը ատեն զարձաւ ազգային հրատապ հարցերու քննարկումին: Սովորաբար Արմէնը կ'առաջարկէր օրակարգի նիւթը, իսկ Հրայրը իր մարտունակ նկարագրով կ'անցնէր յարձակողականի: Կը քննադատէր մեր ազգային կազմակերպութիւնները եւ գործիչները իրենց անմիաբանութեան եւ թմրածութեան համար եւ համոզուած էր որ միայն հայ երիտասարդութիւնն էր որ կրնար իրաքի եւ Քիւրտիստանի վրայով հայ կամաւորական խումբերու յարձակումով վերատիրանալ մեր պապենական հողերուն: Քաղաքագէտ Արմէնը դիւանագիտական լուծում մը կը հետապնդէր մեր դատին: Իսկ ժիրայրը լուռ կը հետեւէր խօսակցութիւններուն առեղծուածային ժպիտով մը: Դասարանին միւս անդամները՝ անգլուհիները մանաւանդ՝ հետաքրքրութեամբ կը հետեւէին ձեռքի խոշոր շարժումներով շեշտաւորուած բարձրաձայն այս խօսակցութիւններուն: Աղջիկներէն մին, որ հիացական ակնարկներով կը զգուէր այս տաճարին տղաքը, երբ հասկցաւ թէ բանը ինչու մէ էր, քմեքմեքով «երեւ հրացանակիրներ» կոչեց զանոնք:

Արմէն խորապէս կ'ազդուէր ամէն անգամ որ տունէն նամակ ստանար, եւ զգացած յուզումը կ'երեւար դէմքին վրայ եւ շարժումներուն մէջ: Ծնողի, բոլոր եւ եղբոր կարօտը կոտտացող ցաւի կը վերածուէր եւ պահանջը կը

զգար քրքրելու անցեալի անուշ յիշատակները եւ խօսելու իր հարազատներուն մասին, ամբողջ սիրտը դնելով իր բառերուն մէջ: Այդպիսի պահու մըն էր որ թելադրեցի իրեն իր ապրումները թուղթին յանձնել:

Յաջորդ դասի աւարտին Արմէն տնտնաց սեղանիս իմ եւ միւսներուն երթալէն ետք քանի մը թերթ սահեցուց սեղանիս իմ եւ միւսներուն դէզին տակ եւ անվստահ շեշտով մը ըսաւ «Յոսւսմ ծիծաղելի չէ՞ գտներ գրածս»:

«Շնորհակալ եմ որ առաջարկս ընդունեցիր եւ ժամանակ տուիր գրելու», ըսի անմիջապէս: «Կրնաս վստահ ըլլալ որ ուսուցչի մը համար ուսանողի մը ճիշդ միշտ ալ գնահատանքի արժանի է: Շատ մեծ հաճոյքով եւ հետաքրքրութեամբ պիտի կարդամ գրութիւնդ»:

Կարճ պատմութեամբ մըն էր որ կը նկարագրէր ընտանիքէն բաժանումի պահը: Գրութեամբ թեթեւ սրբագրութեան մը ենթարկելէ ետք առաջարկեցի Արմէնին որ Հայ Տունի մէջ Գրական երեկոյթի մը առթիւ կարդար զայն: Խոստացաւ, բայց վերջին պահուն փաշտեցաւ եւ պատմութեամբ քրքրեց:

Քանի մը ամիս ետք Արմէնը, Հրայրը եւ Ժիրայրը Ամերիկա անցան Միացեալ Նահանգներու մէջ իրենց ուսումը շարունակելու համար: Արմէն գրեց երկար նամակ մը, խանդավառօրէն անդադարձաւ յանախած համալսարանին մէջ իր հիմնած Հայ Ուսանողական Միութեան հայապահպանումի եւ Հայ Դատի հետապնդումի ի խնդիր տարած անդուլ ջանքերուն: Ժիրայրէն եւ Հրայրէն ոչ մէկ լուր: Ո՛րք են, ի՞նչ եղան: Արդեօք Հրայրը կը պաշտպանէ՞ տակաւին իր յանդուգն երազը: Չեմ գիտեր: Յաճախ կը մտածեմ իրենց մասին: Ահաւասիկ Արմէնին գրական փորձը:

ՀՐԱԺԵՇՏԻ ԻՐԻԿՈՒՆ

Նստեր եմ ուսանողական խումբիս մէջ գիրքերով բեռնաւորուած սեղանիս առջեւ, պարպուած ամէն զգացումէ եւ մտածումէ, ջարդուած տրամադրութեամբ մը:

Ահագին յետնեալ աշխատանք ունիմ հասցնելի՞ք եւ չեմ կրնար կեդրոնանալ դասերուս վրայ եւ յուսահատութիւնը պատեր է հոգիս: Ակամայ դուրս կը նայիմ պատուհանէս եւ մոռնալ երկինքը եւ թել թել իշնող անձրեւը աւելի կը խորացնեն տխրութիւնս: Որքա՞ն միմեակ, մեծաւորիկ կրնայ ըլլալ մարդ այս հսկայ փառաքին միլիոներներուն մէջ, եթէ սրտակից բարեկամ մը չունենայ որուն կարենայ բանալ իր սիրտը մութ պահերուն:

Քիչ առաջ, Մայիս, անգլիացի ուսանող դրացիս, առաջարկեց որ իր բարեկամուհիին եւ Բամելային հետ փառեակ մը կազմենք եւ տիսֆօ երթանք ժամանցի: Ազնիւ տղայ է Մայիս որ կը հասկնայ զիս եւ կ'ուզէ մեղմել ջալը կարօտիս: Մանօք է Բամելային ինծի հանդէպ տածած զգացումներուն: Խարտիշագեղ շէնշող անգլուհի մըն է ան, որուն շարժումներէն եւ ծիծաղէն կը յորդի կեանքը լիովին եւ անկաշկանդ ապրելու տենչամբը եւ հրեւումները:

Այս իրիկուն, սակայն սիրտ չունիմ քառ մը իսկ անգլերէն խօսելու կամ լսելու, ոչ ալ Բամելային աչքերուն եւ մարմնին ինքնամատոյց կոտորտուք տանելու: Հոգիս հագարաւոր մղոններ հեռու հորեմական տունս է փոխադրուել եւ թախծոտ բայց անուշ յիշատակներու յորձանգին յանձնուել: Կը յիշեմ հիմա ամրան խաղաղ, սեւ սաք գիշերը՝ տունէս քաժանումին: Պարտէզին մէջ նստեր էի հօրս հետ: Երկինքը մաքուր էր եւ աստղերը կախուր էին խոշոր

սիրտդ մի նեղեք մեզի համար, խելքդ միտքդ դասերուդ...»

Պարտեզը լեցունեցաւ դուռէն եկող մտերիմ, սիրելի ձայներով: Հօրքանքս էին: Հօրեղբայրս պարտէզին դուռը բացաւ եւ մեր կողմը ուղղունեցաւ: Մեր դէմքերէն անմիջապէս հասկեցաւ անցած դարձածը:

«Ի՞նչ է, եղբայր, նորէն քարոզ կարդացիր Արմէնի գլխուն», դարձաւ հօրս քաջաշունով: «Կը կարծես որ այդքան մըն ալ խելք չունի Արմէնը: Քանի մը ամիսէն համալսարանական պիտի ըլլայ:

Հայրս իր տրտում աչքերը մեղմօրէն եղօրը կողմը դարձուց եւ ցաւատանը շեշտով մը ըսաւ.- «Գիտեմ որ Արմէնը կարիք չունի խրատիս, բայց ես չեմ կրնար իմ սիրտս չբանալ իմ զաւկին առջեւ: Հայր եմ, դուն դեռ հայր չես եղած եւ չես գիտեր թէ հայր մը ի՞նչ կը զգայ երբ իր առջինեկը ընտանեկան բոյնէն կը թռի կ'երթայ: Սրտիս միակ փափաքն է որ Արմէնը հա՛յ մնայ եւ հա՛յ վերադառնայ մեզի, իր մանկութիւնը չմոռնա՛յ, իր հարազատներուն գերեզմանները չմոռնա՛յ: Տղաս, չենք ուզեր քեզ կորսնցնել այդ հեռաւոր երկիրներուն մէջ: Հայրդ, մայրդ, հօրադ, հօրհուրդ, հոյրիկդ, աղբարիկդ, բոլորս ալ աչքերնիս ճամբան պիտի սպասենք քարի լուրերուդ եւ վերադարձիդ:»

Մայրս որ մինչեւ այն ատեն յաջողած էր զսպել յուզումը փղձկեցաւ եւ արցունքները ինձմէ ծածկելու համար ներս փախաւ, «երթամ ձեզի սուրճ շինեմ» ըսելով: «Նս ալ ընթրիք պատրաստեմ» ըսաւ անուշիկ հօրաքոյրս եւ մօրս հետեւեցաւ:

«Արմէն ճան, լա՛ւ աշխատէ որպէս զի չի տեսնես այն ինչ որ մենք ճշակեցինք: Աղքատիկ տղաք էինք հօրադ ու ես, բայց հարուստ էինք եւ եմ տակաւին մեր հայկական զգացումներով:

Զմոռնաս հայութիւնդ, չուրանա՛ս հայութիւնդ»:

Խեղդուելու չափ ճնշիչ էր մթնոլորտը: Հայրս լռեց եւ շարունակեց գլանիկը ծխել:

Մայրս քովս նստաւ եւ իր մայրական ամբողջ սէրն ու գորովը աչքերուն մէջ կեղդոնացնելով ինձի դարձաւ եւ մեղմօրէն խօսեցաւ.

«Արմէն, տղաս, հոգի՛ս, սխալ չի հասկնաս հայրդ: Դուն գինով հոգի մը ունիս, խենթ ու անսամ զգացումներ կան քու այն անմեղ սրտիդ մէջ: Մի նեղուի՛ր եթէ մեր սիրտը քու վրադ կը դողայ: Անգլուհիները շատ փորձառութիւններ ունին, շատ բաներ գիտեն որ հայ աղջիկը չի գիտեր: Կեանքիդ մէջ քու երջանկութիւնդ մի միայն շէնքով շնորհի՛նով հայ աղջկայ մը մաքուր սէրն եւ հաւատարմութենէն կրնայ գալ: Հայրդ շատ եիշտ խօսեցաւ: Մենք այսօր կամ վաղը չկանք: Աշխարհի օրէնքը այսպէս է: Աչքերնիս քաց չձգես, տղաս: Հայ աղջկայ մը սիրտը ուրախացուր եւ հայկական տաքուկ բոյն մը շինէ: Մենք օտարներուն դէմ չենք, զաւակս, բայց մենք տարբեր ենք, տարբեր: Ասկէ աւելին չեմ կրնար քացատրել»:

«Մայրիկ, անուշիկ մայրիկ», ըսի ձայնով մը որ հոգիիս ամբողջ խռովքը կը մատնէր: «Հարուստ է իմ այս գինով եւ խենթ հոգին, հարուստ ալ պիտի մնայ յոյսով եւ երազով: Թէեւ հայ աղջկայ սէրը դեռ չեմ ճանչցած, բայց վստահ եմ որ անոր սէրը սուրբ է եւ անոր հոգին գեղեցիկ է, հարուստ ու հպարտ: Կոյս եմ անոր զգացումները: Այո՛, մայրիկ ես պիտի հաւատամ անոր խոստումին եւ անխաղաղ համբողջին: Հայրիկ, մայրիկ, կը սիրեմ ձեզ բոլորդ անչափելի, սաստիկ սիրով եւ պանդուխտի սիրտս պիտի մխայ ամէն օր ձեր եւ այս անապատին տաք աւազին կարօտով»:

Այնքան լեցուած էր սիրտս եւ այնքան զօրաւոր էր փափաքս գրկելու մայրս, համարոյրներով սրբելու արցունքները եւ պարպելու սրտիս մէջ կուտակուած զգացումները բայց բառերս կոկորդիս մէջ խցուեցան եւ անկարելի եղաւ բառ մը աւելի արտաբերել:

Հօրս դէմքը աւելի եւս մթազնեցաւ, մահուան չափ տխուր էր եւ լուռ կը տառապէր: Մայրս, հօրաֆոյրս, ֆոյրիկս անձայն կու լային: Զաւէնիկը անմեղունակ եղնիկի աչքերով զիս կը դիտէր եւ չէր հասկնար թէ մեծերը ինչո՞ւ կու լային Լոնտոն գացող մեծ եղբօրը համար:

Հօրեղբայրս էր որ իր գուարճախօսութեան ուժ տալով կը փորձէր մեղմել ճնշուածութիւնը մթնոլորտին:

«Ինչ լալկան մարդիկ ենք հայրս, երբ տխուր ենք, կու լանք, երբ ուրախ ենք դարձնալ կուլանք, անվերջ կուլանք: Մենք հոս եկանք ոչ թէ լալու այլ փառաւոր քէֆ մը ընելու, Արմէնը ուրախ սրտով նամբայ դնելու համար: Մեղք ունի, նանը՛մ ալ կը բաւէ: Հայտէ, շուտ սեղանին շուրջ բոլորուեցէ՛ք եւ պատիւ ըրէ՛ք քրոջս պատրաստած կերակուրներուն: Արմէն ճան, սա տաք տաք քէֆքներուն համը նայէ: Նայինք, մէյ մըն ալ երբ ասանկ համով քէֆքէ՛ք ձեռքդ պիտի անցնի: Գիտցած եղիր, մայրիկիդ եւ հօրաֆոյրիդ ճաշերը շատ պիտի կարօտնաս: Արդէն, ճիշտը խօսիմ, ինծի անպէս կու գայ որ մեզմէ՛ք աւելի՛ քէֆքներուն կարօտն է որ քեզ ես տուն պիտի կանչէ»:

Ականջը խօսի հօրարիս: Արցունքախառն ժպիտով, նմուած տրամադրութեամբ բաժանում մը եղաւ մեր վերջին ընթրիքը այդ գիշեր:

Այսօր, Լոնտոնի ուսանողական խուցիս պատուհանէն երբ դուրս կը

նայիմ մտայլ երկնքին, մենակութեանս մէջ հոգիս կը մսի եւ ակամայ կը վերլիշեմ այդ գիշերը՝ Պաղտատի հազար ու մէկ գիշերներուն հեփաթներուն խորհուրդով շղարշուած: Կը տեսնեմ սիրելի դէմքերը մօրս, հօրս, քրոջս, հօրեղբօրս, հօրաֆոյրիս, եղբօրս, հայ եւ արար ընկերներուս որոնց հետ խաղալով երջանիկ մանկութիւնս եւ պարմանութիւնս հեզասահ առուակի մը պէս զլզլալէն անցաւ:

Վերլիշումը արցունք կը բերէ աչքերուս: Հարազատներուս կարօտը այնքան սուր է եւ սաստիկ որ կարծես անգութ ձեռք մը դաշոյն մը կ'ոլորէ սրտիս մէջ:

Ի գուր տեղ չէ ըսուած «Ամէն բաժանում պզտիկ մահ մըն է»:

Այս պատմութիւնը գրելէն տարի մը ետք Արմէն՝ Ամերիկայի մէջ ամուսնացաւ անգլուհիի հետ, խորունկ ցաւ եւ վիշտ պատճառելով իր ծնողքին եւ հայերէնի ուսուցչին:

ԿԱՐՊԻՍ ԵՍԱՅԵԱՆ